



DOI
10.63518/3029-4088.2025.16.150.33

UDK/UDC
28-277.2Al-Qushayri

KLJUČNE RIJEČI
Kur'an, ajet, tefsir, tesavvuf

Al-Qušayrījeva metodologija tumačenja Kur'ana u djelu *Laṭā'if al- 'iṣārāt*¹

SAŽETAK

Ovaj tekst je samo dio sveukupnog istraživanja o Al-Qušayrīju u okviru master rada na temu *Al-Qušayrījeva metodologija tumačenja Kur'ana u tefsiru Laṭā'if al- 'iṣārāt na praktičnom primjeru ajeta mufaṣṣal sura*, i fokusira se isključivo na metodologiju spomenutog Al-Qušayrījevog tefsira. *Laṭā'if al- 'iṣārāt* predstavlja prvi sufijski tefsir cjelokupnog teksta Kur'ana. Dodatna specifičnost i vrijednost ovog djela se ogleda u ravnoteži i harmoniji između različitih egzegetskih perspektiva i tradicija, koju je Al-Qušayrī uspio održati u svojim tumačenjima. Kompatibilnost tesavvufskih interpretacija u *Laṭā'ifu* sa, općenito govoreći, tradicionalnim tumačenjima Kur'ana, prema našem mišljenju, ima dvojaku i ključnu vrijednost. S jednog aspekta, Al-Qušayrī je obogatio tefsirsku znanost i dao doprinos u njenom razvoju dok je, posmatrajući iz druge perspektive, tesavvufu definitivno osigurao mjesto unutar šire sunnijske tradicije, a samim tim i unutar znanosti tefsira. Stoga se nadamo da će ovaj rad biti povod da se Al-Qušayrījeva kur'anska egzegeza koja je zaista originalna, ali i njegova ostala pisana ostavština, nastave istraživati i proučavati na našim fakultetima.

UVOD

Na početku sedme decenije svog života, preciznije 437. hidžretske godine, u jeku mnogobrojnih životnih iskušenja, kao već nadaleko poznat i etabliran šafijski pravnik, neustrašivi *aš'arīja* i tesavvufski autoritet, Al-Qušayrī uporedo počinje s pisanjem svojih najpoznatijih djela, a to su *Al-Risāla al-qušayrīyya*² iz oblasti tesavvufa i tefsir Kur'ana *Laṭā'if al-'iṣārāt*. Kako su određene okolnosti Al-Qušayrījevog života učinile ova djela povezanim, pri čemu prvenstveno mislimo na identično vrijeme tokom kojeg su pisana, tako i sadržaj, metodologije i ustrojstva ovih djela sugeriraju jednu čvršću sponu i dublju povezanost. Ovdje ćemo se fokusirati na neke osnovne karakteristike i značajke Al-Qušayrījevog tefsira.

1. NASLOV TEFSIRA

Prva osobenost ovog djela ogleda se u odabranom naslovu, koji po svome značenju otkriva narav autorovog tefsira. Naime, naslov ukazuje na slojevita značenja koja tefsir tretira. Jezički, *laṭā'if al-'iṣārāt* je sintagma koja se u formi genitivne veze sastoji od dvije riječi pri čemu su obje izražene u obliku množine. Semantički, jednina riječi *laṭā'if* je *laṭīfa*, a može nositi sljedeća značenja: finoća, prefinjenost, dražesna stvar, lijep (otmjena) izraz, oštroumna riječ, dar itd.³ *'iṣārāt* je oblik množine od riječi *'iṣāra*, a znači: znak, gest, simbol, signal, indikacija, simboličan izraz,

aluzija itd.⁴ Na osnovu ponuđenih značenja spomenutih riječi, možemo izvesti nekoliko različitih rješenja za prijevod naslova ovog djela. Oslanjajući se na odabir naših profesora, naslov ovog djela bi u prevodu na bosanski jezik glasio *Prefinjene aluzije*. U odnosu na takav naslov možemo prepoznati egzegetsku putanju tefsirskog sadržaja.

Naime, naslov implicira postojanje suptilnih kur'anskih značenja koja su u toj mjeri prefinjena i otmjena da se, sakrivena iza doslovnog izraza, čine dostupnim samo posjednicima dubokih spoznaja. Sām naslov *Laṭā'ifa* ukazuje na konceptualnu hijerarhiju među svojim tumačenjima, što je jedna od osnovnih stvari na kojoj počiva Al-Qušayrījeva metodologija.⁵ Kur'anska značenja Al-Qušayrī posmatra kroz njihovu semantičku slojevitost. U tom kontekstu se pojavljuju određene grupacije ljudi koji prema stepenu svog znanja posjeduju neka od mogućih kur'anskih značenja. Jedna od najvažnijih odlika Al-Qušayrījevog egzegetskog svjetonazora je uvjerenje da različita kur'anska značenja nisu oprečna te da se kao takva međusobno ne suprotstavljaju i ne isključuju. Sadržaj *Laṭā'ifa* otkriva Al-Qušayrījevu nepokolebljivu želju i marljiv trud na pomirenju tih značenja.

2. KARAKTERISTIKE, NARAV I METODOLOGIJA TEFSIRA *LAṬĀ'IF AL-'IṢĀRĀT*

Laṭā'if al-'iṣārāt spada u red najranijih tefsira napisanih sufijskom metodom tumačenja Kur'ana. Iako je unutar njegovog sadržaja primjetno prisustvo i drugih egzegetskih tradicija, ovaj tefsir se prvenstveno smatra sufijskim djelom zbog dominantno izraženog tesavvufskog narativa koji prožima cijeli tekst. Važnost ovog djela se, između ostalog, ogleda u tome što predstavlja prvi pokušaj sufijskog tumačenja svakog kur'anskog ajeta. Identificiramo ga kao „pokušaj“ zbog toga što tumačenja određenog

2 Risāla je prevedena na bosanski jezik pod naslovom Risala Kušejrijija: Kušejrijeva poslanica o tesavvufskoj znanosti, u prijevodu hfz. Sabahudina Skejića. Izdavač je Bookline, a godina izdavanja 2006.

3 Vidi više: Teufik Muftić, Arapsko-bosanski rječnik, 3. dopunjeno izd., Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini i izdavački centar El-Kalem, Sarajevo, 1997, str. 919 / Kenan Čemo, Rječnik sufijsko-tarikatskih izraza, Bookline, Sarajevo, 2022, str. 1349.

4 Vidi više: Ibid., str. 768.

5 Vidi više: Martin Nguyen, Sufi master and Qur'an scholar: Abū'l-Qāsim al-Qushayrī and the *Laṭā'if al-iṣārāt*, Oxford University Press, 2012, str. 126.

broja ajeta ipak nedostaju, a što je posebno uočljivo u tumačenju posljednjih kur'anskih odjeljaka.

3. SPECIFIČNOSTI TUMAČENJA

Poredeći s drugim tefsirskim djelima, tumačenja u *Laṭā'ifu* su relativno kratka i koncizna, a što je Al-Qušayrī nagovijestio još u uvodu. Najopširnija tumačenja nisu duža od nekoliko stranica, poput tumačenja (2:30) ajeta koji tretira Božiju odluku o postavljanju namjesnika - *ḥalīfa* na Zemlju.⁶ S druge strane, najkraća tumačenja se svode na nekoliko riječi, ili čak jednu riječ koja je najčešće sinonim - *mutarādif*. Posljednji kur'anski džuz obiluje ovakvim primjerima.

Ovakav Al-Qušayrījev postupak diljem *Laṭā'ifa* sasvim je logičan, budući da je fokus njegovog tumačenja bio na otkrivanju kur'anskih aluzija, a ne na opširnom izlaganju tradicionalnih predanja. U tom smislu, za opseg njegovih tumačenja presudnu ulogu ima sadržaj riječi u ajetu, a ne njihov broj. Tako za Al-Qušayrīja jedan relativno kratak ajet može sadržavati više egzegetskog potencijala od nekih opširnih kur'anskih kazivanja.

4. USMENI ASPEKT LAṬĀ'IFA

Drugi, i mnogo važniji odgovor za taj „nesrazmjer“ između dužine ajeta i tumačenja leži u načinu na koji je *Laṭā'if* sastavljen. Naime, već smo ranije spomenuli kako je *Laṭā'if* pisan istovremeno sa *Risālom* u periodu kada je njihov autor, kao već proslavljeni učenjak, svoje znanje dominantno prenosio putem predavanja. Visok stil arapskog jezika kojim je *Laṭā'if* napisan, prema riječima profesorice Keeler, otkriva da je *Laṭā'if* „svjesno sastavljen“, a ne ekstatično izrečen i zabilježen, kao što je to bio slučaj s Al-Tustarijevim tefsirima.⁷

Ipak, model po kojem su koncipirana tumačenja u *Laṭā'ifu* otkriva da ga je Al-Qušayrī izlagao užem krugu svojih učenika. Iako je veći dio *Laṭā'ifa* vjerovatno unaprijed pripremao, njegovo izlaganje je upućeno učenicima koji sjede ispred njega i njegove riječi zapisuju.⁸ Sa stranica *Laṭā'ifa* moguće je osluhnuti tonove savjetovanja, upućivanja i čuđenja koji obično predstavljaju elemente usmenog obraćanja i propovijedi - *wa'za*.

5. ODNOS RISĀLE I LAṬĀ'IFA I PITANJE ATRIBUCIJE

Iako djelo obiluje mnogobrojnim karakteristikama, pri prvom ozbiljnijem susretu sa sadržajem *Laṭā'ifa* čitatelj će uočiti nedostatak predajnih puteva – *sanad*, ali i vlastitih imena općenito. Rijetki su primjeri u ovom tefsiru gdje Al-Qušayrī navodi autore i izvore pojedinih citata, uključujući i hadise. Istraživači su uočili da se u mnogim svojim tumačenjima Al-Qušayrī poziva na mišljenje drugih islamskih autoriteta te da je bio pod većim ili manjim uticajem nekolicine njih. Ipak, ne može se sa sigurnošću znati razlog izostavljanja njihovih imena. Za tefsir sastavljen u Nišapuru, gradu uronjenom u tradiciju egzegeze, ove „tišine“ su iznenađujuće. Odgovor na pitanje nedostatka atribucije u *Laṭā'ifu* leži u namjeni, kontekstu i naravi samog djela. Sadržaj tefsira otkriva da „primarna namjena ovog djela nije u objašnjavanju tesavvufskih principa; to je zadatak *Risāle*. Umjesto toga, svrha *Laṭā'ifa* je da pokaže brojne načine na koje se ti principi i koncepti manifestiraju u Kur'anu. S jedne strane, komentar je tumačenje Božije riječi. S druge strane, to je prezentacija tesavvufskih rezonancija s Kur'anom i ukorištenosti u njemu.“⁹

⁶ Abū al-Qāsim al-Qušayrī, *Laṭā'if al-ʿiṣārāt*, tom 1, str. 33-35.

⁷ Vidi više: Annabel Keeler, „Šuʿfī Tafsīr as a Mirror: Al-Qushayrī the murshid in his *Laṭā'if al-ʿiṣārāt*“, *Journal of Qur'anic Studies*, Edinburgh University Press, Edinburgh, br. 8, 2006, str. 3.

⁸ Martin Nguyen, nav. djelo, str. 130.

⁹ Vidi više: Martin Nguyen, nav. djelo, str. 146.

U tome kontekstu je za razumijevanje sadržaja *Laṭā'ifa* potrebno konsultirati *Risālu*, koja u ovome odnosu igra ulogu priručnika. Naime, Al-Qušayrījeva tumačenja obiluju sufijskom terminologijom. Sufijski izrazi se u tefsiru navode bez definicija i detaljnijih objašnjenja, koja se, pak, mogu pronaći u *Risāli*, a što u konačnici olakšava razumijevanje njegovih tumačenja. *Laṭā'if* je, kao što je navedeno, namijenjen tesavvufskim aspirantima. Pri objašnjavanju ovog fenomena poslužiti ćemo se riječima Kristin Zahre Sands, profesorice islamskih studija na Sarah Lawrence koledžu, koja u vezi s tim kaže: „Prenošenje poruka koje je Al-Qušayrī i sām primio u vezi sa značenjima Kur'ana, ili poruka koje su primili druge sufije prije njega, nije samo po sebi poenta njegovog tefsira – čitanje ljubavnih pisama drugih je loša zamjena za primanje istih. Umjesto toga, poenta je pokazati duhovnim aspirantima kako da razviju vlastiti odnos s *božanskim*.“¹⁰

6. PREDAJE - 'AḤBĀR U LAṬĀ'IFU

Al-Qušayrī u *Laṭā'ifu* iznosi mišljenja i tumačenja drugih autora na skraćen i dosljedan način. Ogromna većina citiranih mišljenja iznesena je u glagolskoj formi pasiva, čime se zaobilazi potreba atribucije. Takve izjave počinju riječima *qīla* ili *yuqālu*, što znači „rečeno je“. U drugom slučaju, kada želi pružiti najkraće osvrt, Al-Qušayrī upotrebljava riječ *ay*, što znači „to jest“. Ova upotreba, koja ukazuje na najjednostavnije objašnjenje, obično prethodi svim ostalim objašnjenjima i u tom pogledu dominira. Al-Qušayrī povremeno citira neke egzegetske izvještaje tj. tumačenja, ali ih lanci prenosilaca nikada

ne prate. U najboljem slučaju, identifikuje se izvorni autoritet.

7. KNJIŽEVNI STIL LAṬĀ'IFA

Prethodno objašnjen način putem kojeg je Al-Qušayrī rukovao predajama u svom tumačenju otvara prozor za jedan novi aspekt *Laṭā'ifa*. Isključivanje i izbjegavanje navođenja glomaznih predajnih puteva nije pitanje njegovog ne/znanja već sveukupnog stila pisanja *Laṭā'ifa*. Al-Qušayrī se koristio jezikom i tonom kao sredstvom razgraničenja među tumačenjima. U pogledu toga Keeler prikladno primjećuje: „Al-Qušayrījevo djelo je napisano izrazito odnjegovanim književnim stilom arapskog jezika, često u rimovanoj prozi - *sağ'* sa obilnom, ponekad snažnom upotrebom stilskih figura poput epiteta i metafore.“¹¹

Nedostatak atribucije, „letimični“ pregled konvencionalnih tumačenja i izostanak predajnih lanaca rade na očuvanju književnog stila *Laṭā'ifa* koji karakteriše koherentnost i harmonija u pogledu jezika ali i sadržaja. U skladu s tim, posluživši se riječima profesorice Sands, stil *Laṭā'ifa* možemo opisati kao prefinjenu književnost - *'adab*.¹² Ta prefinjenost se snažno provlači kroz sve nivoe tefsira, počevši od jezičkog izražaja do egzegetskog sadržaja.

8. TUMAČENJA BASMALE U LAṬĀ'IFU

Tumačenje *basmale* je jedna od posebnosti ovog tefsira. Sasvim je jasno da Al-Qušayrī ogromnu pažnju posvećuje svakom detalju unutar kur'anskih riječi i rečenica. Shodno tome, on povremeno tretira, analizira i tumači čak i pojedine *ḥarfove*, tj. slova.¹³ Pored toga, specifičan je po tome što isti ajet, rečenicu ili sintagmu svaki puta tumači različit, ukoliko se oni ponavljaju. U tome slučaju,

¹¹ Vidi više: Annabel Keeler, „Sūfi Tafsīr as a Mirror: Al-Qushayrī the murshid in his *Laṭā'if al-ishārāt*“, str. 3.

¹² Kristin Zahra Sands, *On the Subtleties of Method and Style in the *Laṭā'if al-ishārāt* of al-Qushayrī*, str. 15.

¹³ Vidi više: Musā'id Muslim, *Manāḥiğ al-mufasssīrīn, Dār al-m'arifa*, Damask, 1980, str. 229.

¹⁰ Kristin Zahra Sands, *The Problem of Listless Lovers in al-Qushayrī's *Laṭā'if al-isharat**, Sarah Lawrence College, New York, 2010, str. 5.

najočitiji primjeri su tumačenja stotinu i trinaest *basmala* na početku svih sura izuzev *Al-Tawbe*, iako je i tu iskoristio priliku da govori o *basmali*, ali kroz prizmu njenog izostavljanja.¹⁴

Al-Qušayrī je smatrao da svaka *basmala* u sebi nosi išarete koji oslikavaju sadržaj sure kojoj prethodi. Za Al-Qušayrīja, *basmala* na čelu svakog kur'an-skog poglavlja nije jednostavno ponavljanje identične osnovne poruke, jer je, po njegovom mišljenju, kur'anski govor isuviše uzvišen i savršen da bi "dopuštao" puko ponavljanje. Stoga se u tefsiru značenje *basmale* mijenja u skladu s glavnim temama koje su ugrađene u svaku pojedinačnu suru.¹⁵

Možemo kazati da je tumačenje *basmale* oblikovano u odnosu na generalnu „atmosfera“ sure – *ğaww al-sūra*. Pored toga što je Al-Qušayrī nastojao tumačiti svaki kur'anski ajet, za razliku od svog učitelja Al-Sulamīja koji je bio izrazito selektivan po tom pitanju, ključna razlika između njihovih tefsira se očituje u metodološkom pristupu. Al-Sulamī se izričito suzdržavao od uključivanja tema koje pripadaju tradicionalnoj ili, konkretnije, pravnoj kur'anskoj egzegezi, zatim tretiranja filoloških ili tehničkih aspekata Teksta kao i svih onih pitanja koja se generalno odnose na tradicionalne discipline – *al-'ulūm al-ẓāhira*. Al-Qušayrī, s druge strane, radeći na „pomirenju“ tesavvufa sa širom sunnijskom tradicijom, ne bježi od oslanjanja na tradicionalne discipline. Čak, veliki dijelovi *Laṭā'ifa* su jednostavno glose klasičnih i konvencionalnih čitanja. Elementi tih tradicionalnih disciplina uključuju *al-tafsīr bi al-ma'tūr*, filologiju, poeziju, pravo i teologiju.¹⁶

U poređenju sa Al-Sulamījevim *Ḥaqā'iqom*, *Laṭā'if* se prisustvom drugih egzegetskih tradicija u svojim tumačenjima smatra „umjerenim“. Al-Qušayrī nije vjerovao da tumačenje može biti lišeno tradicionalnih ili lingvističkih obrazloženja. Pošto nije napisao materijal koji bi se smatrao ekstremnim, njegov

tefsir bio je jedino ili jedno od sufijskih tefsirskih djela koje je izbjeglo oštru kritiku. Zapravo, *Laṭā'if* su hvalili i tradicionalisti i sufijske.¹⁷

Navest ćemo riječi profesora Nguyena, koje ukazuju na suštinski karakter *Laṭā'ifa*: „Al-Qušayrījev tesavvuf je usko vezan za njegovo obrazovanje iz drugih oblasti raznih islamskih znanstvenih disciplina. Od kompleksnosti Božije riječi do sufijskih tumačenja; od pravnih sitnica do najviših duhovnih shvatanja, Al-Qušayrī je u svojim naučavanjima i spisima radio na preplitanju i povezivanju različitih niti svog opsežnog znanstvenog repertoara.“ (...)

Al-Qušayrījev intimni angažman s Kur'anom bio mu je jednako važan kao i njegov intimni angažman sa tesavvufom. To dvoje je, naravno, bilo integralno isprepleteno; njegovo razumijevanje tesavvufa bilo je u potpunosti kur'ansko, a njegovo čitanje Kur'ana bilo je u konačnici tesavvufsko. Ipak, druge intelektualne brige, sklonosti i aspiracije također su posredovali i oblikovali njegov odnos prema Svetom slovu. (...)

Moja namjera nije da umanjim tesavvufsko jezgro *Laṭā'ifa* koje je ključno za shvatanje njegovog teksta u cjelini. Međutim, potrebna je odmjerena analiza ako želimo u potpunosti shvatiti suptilnosti *Laṭā'ifovih* aluzija. Ovaj tefsir je polisemičan i pokazuje mnoge rezonancije Al-Qušayrījeve raznovrsne ekspertize u jeziku, hadisu, pravu i teologiji. Ono što je potrebno je analiza *Laṭā'ifa* koja uzima u obzir punoću Al-Qušayrījevog historijskog horizonta i posvećuje odgovarajuću pažnju mnoštvu drugih egzegetskih tehnika, ali i životnih briga koje su uticale na njegovu sufijsku hermeneutiku. Priznati šafijski pravnik, gorljivi *aš'arijski* teolog, ostvareni učenjak hadisa, književnik, pjesnik

14 Abū al-Qāsim al-Qušayrī, *Laṭā'if al-'iṣārāt*, tom 1, str. 406.

15 Usp.: Alexander Knysch, *Sufism: a new history of Islamic mysticism*, Princeton University Press, New Jersey, 2017, str. 104.

16 Vidi više: Martin Nguyen, nav. djelo, str. 126-127.

17 Ali Suleiman, *Kratki uvod u tumačenje Kur'ana*, prijevod: Almir Fatić, Centar za napredne studije, Sarajevo, 2020, str. 55.

i gramatičar - svi oni su prisutni u Al-Qušayrījevoj egzegezi.¹⁸

9. TESAVVUFSKI ASPEKT *LAṬĀ'IF*A

Dok su tradicije hadisa, prava i teologije pažljivo utkane u strukturu ovog tefsira, tesavvuf je nesumnjivo njegova centralna tema. Ustrojen na dosljedno hijerarhijski način koji smo ranije objašnjavali, sva tumačenja i objašnjenja u *Laṭā'ifu* služe za upućivanje sufija u njihovom duhovnom napredovanju. Diljem tefsira, Al-Qušayrījev način tumačenja konstantno ukazuje na ovaj cilj. Prebacivanjem fokusa sa doslovnog kur'anskog izraza na skrivenu poruku i prefinjenu aluziju, Al-Qušayrī otkriva ono što učenici tesavvufa trebaju znati ili primijeniti, s obzirom na to da se to posebno odnosi na njih.

Kao što postoje različiti nivoi razumijevanja iste poruke, tako postoje i ljudi različitih sposobnosti u prihvatanju tih tumačenja. Za Al-Qušayrīja, čovječanstvo je djeljivo prema

nivoima duhovne zrelosti i darovitosti te se stoga ljudi razlikuju u sposobnosti razumijevanja. Ovo je bila komunikativna struktura Al-Qušayrījeve realnosti, gdje Bog, razgovarajući sa Svojim poslanicima i prijateljima - *awliyā'*, istovremeno razgovara s velikom masom čovječanstva. Iako je Božije obraćanje jedno, njegova značenja i tumačenja su slojevita, mnogostruka i na taj način dostupna i namijenjena jasno određenim skupinama ljudi. Od ključne važnosti za Al-Qušayrīja je osposobiti učenike i čitatelje da samostalno dopiru do njima upućenih poruka.

Tesavvufska tumačenja obiluju tesavvufskom terminologijom koja je detaljno prikazana u njegovim drugim djelima, prvenstveno *Risāli*. Kao što smo prethodno kazali, tesavvufska tumačenja u *Laṭā'ifu* kruže oko jednog općenitog hijerarhijskog koncepta. Bilo da se radi, primjerice, o različitim kategorijama ljudi na najopćenitijoj ravni poput vjernika i nevjernika; ili da se radi o kategorijama ljudi shodno njihovim nivoima spoznaje, ili pak o duhovnim stanjima koja se naizmjenično pojavljuju u čovjeku - Al-Qušayrī ustrajava na njihovom objašnjavanju kroz gradaciju i slojevitost, što u konačnici potvrđuje naslovom svog tefsira.

¹⁸ Vidi više: Martin Nguyen, nav. djelo, str. 2-3.

LITERATURA

1. Čemo, Kenan, 2022, *Rječnik sufijско-tarikatskih izraza*, Bookline, Sarajevo.
2. Keeler, Annabel, 2006, *Šūfī Tafsīr as a Mirror: al-Qushayrī the murshid in his Laṭā'if al-ishārāt*, *Journal of Qur'anic Studies*, Edinburgh University Press, Edinburgh, br. 8.
3. Knysh, Alexander, 2017, *Sufism: a new history of Islamic mysticism*, Princeton University Press, New Jersey.
4. Muftić, Teufik, 1997, *Arapsko-bosanski rječnik*, 3. dopunjeno izd., Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini i izdavački centar El-Kalem, Sarajevo.
5. Muslim, Musā'id, 1980, *Manāhiğ al-mufasssīrīn*, Dār al-m'arifa, Damask.
6. Nguyen, Martin, 2012, *Sufi master and Qur'an scholar: Abū'l-Qāsim al-Qushayrī and the Laṭā'if al-ishārāt*, Oxford University Press.
7. Qušayrī, 'Abū al-Qāsim (al-), 2015, *Laṭā'if al-'ishārāt*, Dār al-kutub al-'ilmiyya, Bejrut.
8. Sands, Kristin Zahra, 2013, *On the Subtleties of Method and Style in the Laṭā'if al-ishārāt of al-Qushayrī*, Sarah Lawrence College, New York, *Journal of Sufi Studies* 2.
9. Sands, Kristin Zahra, 2010, *The Problem of Listless Lovers in al-Qushayrī's Laṭā'if al-isharat*, Sarah Lawrence College, New York.
10. Suleiman, Ali, 2020, *Kratki uvod u tumačenje Kur'ana*, prijevod: Almir Fatić, Centar za napredne studije, Sarajevo.